

lius coeperit interesse, locus est poenitentiae. At in aliis contractibus mox post utriusque consensum editum, alterutrius interest. Ideoque contractus implendus est, nec potest ab eo discedi invita altera parte.

An etiam id obrineat in aliis civilibus negotiis?

Planè: atque eò pertinet Regula Juris, *Omnia qua jure contrahuntur, contrario jure pereunt.* (1) Contrario, inquam, jure, quod æquè magnas vires habeat. Sic leges, contrariis legibus postea latis, tolluntur. Et testamenta infirmantur, non ex eo solo, quod testator noluerit ea valere, sed alio paribus solemnibus condito testamento: aut incisus tabulis. (2) Hinc codicilli, qui & ipsi quiddam juris habent, vim testamenti solemniter facti non evacuunt, nequè pactum, licet juris sit, stipulationem tollit, quamvis propter naturalem æquitatem, quæ pacto inest, pariat exceptionem. Igitur eadem juris solemnitas adhibenda in actu tollendo, quæ in eo incundo requiritur.

INS-

- (1) L. 100. ff. de R. I. §. pen. de jur. nat. gent.
 (2) §. pen. quibus modis test. inf.

INSTITUTIONES IMPERIALES EROTEMATIBUS

DISTINCTÆ ET EXPLICATÆ.

LIB. IV. TIT. I.

DE OBLIGATIONIBUS, QUÆ ex delicto nascuntur.

Cùm sit expositum superiori libro de Obligationibus, quæ oriuntur ex contractu & quasi ex contractu, sequitur, ut de obligationibus, ex delicto & quasi ex delicto descendentium, dispiciamus.

Obligationes ex delictis unde nascuntur?

Omnès unius generis sunt, & ex re nascuntur, id est, ex maleficio, ex furto, rapina, damno, injuria. (1) Itaque rei nomine intellige hic factum. Sic tamèn hæ obligationes sunt ex re, sive maleficio, ut nihilominus accedere iis possit aliquid: (2) veluti injuria est facti, sed accedunt verba, vox, litteræ; similiter in aliis delictis sua instrumenta, ut armæ, & id genus alia.

Quid

- (1) Text. hic in princ. (2) Ut in l. pen. ff. de statu lib.

Quod est delictum, & quotuplex?

Delictum est factum illicitum, seu offensio contra jus illata. Estque vel Publicum, quod ad læsionem Reipub. vel communis utilitatis, directò tendit, & publicè legibus vindicatur; vel Privatum, quo privatorum aliquis læditur, quodque privata actione persequitur is, ad quem ea res pertinet. Nam ex eo oritur obligatio, & civilis, quam lex indulsit, & naturalis quam suasit æquitas, quæ neminem vult lædi. Ex delictis publicis agitur tantum criminaliter: ex privatis ordinariè civiliter: extra ordinem verò interdum etiam criminaliter agi potest.

Quandò dicitur agi civiliter: quandò criminaliter?

Civiliter dicitur agi, quando is, qui læsus est, agit ad privatum suum commodum, & petit rem sibi restitui, poenamve pecuniariam sibi, ut parti læsæ, applicari.

Criminaliter verò, quando poena sive corporalis, sive etiam pecuniaria, ut Reip. debita, petitur inferri Fisco.

Quæ sunt privatorum delictorum genera?

Hic quatuor præcipua proponuntur: & committuntur ejusmodi delicta vel in rem, per fraudulentam contractationem, animo lucri faciendi & ponitur Furtum, vel per vim apertam, & est Rapina, vel nullius lucri causa, & vindicatur damnum Lege Aquilia, vel in personæ contemptum, & ponitur Injuria.

Quid est Furtum?

Est contractatio fraudulosa, lucri faciendi gratia,

vel ipsius rei, vel etiam usus ejus possessionisve. (1) Dicitur contractatio: quia furtum non admittatur sola cogitatione, sed contractatione, atque amotione rei mobilis: (2) Neque enim placuit, furtum fieri rei immobilis, cum loco moveri nequeat. Additur, fraudulosa: quia non quavis contractatio maleficium ponit, sed ea tantum quæ fit animo privandi dominum re sua: sine quo, seu affectu furandi non committitur furtum. (3)

Quotuplex est?

Duplex: aliud Manifestum, aliud Nec manifestum. (4) Manifestum est quando fur cum re furtiva deprehenditur, antequam eò loci rem pertulerit, quò destinaverat. Nam deprehensio est nota furis manifesti, & ex ea resultat obligatio furti manifesti à lege inducta, propter scandalum. Nec Manifestum, in quo fur non est deprehensus, sed tamen eum furem esse, & furtum commisisse, negari non potest.

Quid de furto conceptio, oblatum, prohibito, non exhibitum, juris est?

Olim quidem & illa divisio Furti in usu fuit: & Conceptum funditus dicebatur quando res furtiva presentibus testibus apud aliquem quaesita & intenta esset: Oblatum, quando quis alteri rem furtivam obtulerat, ut apud eum conciperetur, si utique ea mente data esset: Prohibitum, quando quis rem furtivam quaerere, testibus presentibus volentem proponeret.

(1) §. 2. h. l. 1. §. 3. ff. de furt. (2) L. 3. §. 18. ff. de acq. poss. (3) §. 7. b. l. (4) Text. h. & in l. 2. 3. 4. 5. ff. de furt.

hibuisset: *Non exhibitum*, quando quis furtivam rem, apud se quæsitam & inventam, non exhibuisset. (1) Sed hæc non tam furti genera sunt, quam species actionum furto cohærentium, quæ in desuetudinem abiierunt: propter sublatam veterem investigandæ rei furtivæ consuetudinem atquæ licentiam, nisi eam concesserit magistratus, ita postulante causa.

Furtum quando, & quarum rerum, fieri dicitur?

Furtum fit non solum, cum quis animo intercipiendi rem alienam amovet, sed generaliter cum alienam rem invito domino contrectat. (2) Is autem contrectare dicitur, qui animo frauduloso rem de loco in locum movet, aut ejus possessione abutitur. Nam fit furtum non tantum ipsius rei, sed & usus ejus possessionis: (3) veluti à commodatario, qui re sibi commodata utitur aliter, & in alium usum, quam cujus gratia eam acceperit, ut si quis equum, gestandi causa sibi commodatum, longius aliquid duxerit: item à creditore, qui utitur re pignori data à depositario, qui de re deposita utitur, invito domino. Postremo debitor furtum facit *possessionis*, si rem, quam creditori pignoris causa dedit, subtraxerit.

Quid, si quis putet domino invito se contrectare rem, & domino volente id fiat?

Non potest tunc videri commissum furtum, cum fraus, quæ in eo desideratur, non possit poni nisi & animus ponatur, sine quo nulla fraus potest in-

tel-

(1) §. *Conceptum* & seqq. (2) §. *Furtum autem fit*.
(3) L. 40. l. 54. & 73. ff. b. i.

telligi. (1) Igitur qui re commodata, vel deposita utitur, furti non tenetur, si existimet se non invito domino id facere, quia abest affectus furandi, sine quo diximus furtum non committi. (2)

Sed & si credat invito domino, se rem tenere, quam tamen habeat ipso volente, non obligatur furti: quia non potest videri facta injuria, aut fraus domino volenti. (3) Quis enim, inquit Ulpianus, voluntatem domini habens fur dici potest? Volenti namque numquam dolus infertur. Unde illa regula juris, *Nemo videtur fraudare eos qui sciunt & consentiunt*. (4) Nec obstat opinio ejus qui rem alienam contrectat: plus enim valet, quod in veritate est, quam in quod in opinione.

Potestne igitur domini voluntate furtum fieri?

Potest, nimirum hoc casu: (4) Nam si Titius, v. g. servum sollicitaverit, & suaserit malitiose, ut quasdam res domino suo furtive auferre, & dominus studio permisisset fieri earum contrectationem, quo suasorem & auctorem deprehenderet, furtum committitur, licet id domino sciente ac volente fiat: qui non eo animo, consensit in furtum, ut dominus re sua privaretur, sed ut sollicitator ac persuasor, qui servum corrumpit, actione non tantum furti, sed & servi corrupti teneatur; idque ob consilium fraudulentum corruptoris, quod ad perniciem servi intro-

du-

(1) §. *Placuit*. (2) L. 46. §. *pen.* & l. 76. ff. *de furt.*
(3) §. *Sed, & si credat*, l. 1. 48 §. 2. ff. *eod.* (4) L. 145. ff. *de R. l.* (5) §. *Unde illud* l. 20. C. *de furtis.* (2)

duci non debet. (1) Hinc observa illam juris regulam, quod *numquam actiones penales, de eadem re concurrentes, alia aliam consumat.*

Potesne furtum committi hominis liberi?

Distingue: vel liberi nostri sunt in potestate, qui velut in dominio nostro habentur, quorum ut vindicatio quædam est, ita & furtum fieri dicitur: (2) vel sunt sui juris homines, quorum non furtum (cum libera persona nullius sit in dominio, & per consequens nequæ ut aliena, aut alterius juri subiecta, dici possit subjectum furti) sed plagium fieri dicitur. (3) Quo circa poterit pater filio subrepto agere furti, in duplüm vel quadruplüm, quod ejus interest, cum ipsum corpus liberum non recipiat æstimationem: mater verò non furti, sed plagii actionem habet, quia liberus in potestate non habet.

Potesne furti teneri, qui ipse furtum non fecit?

Potest: nimirum is, cujus ope & consilio furtum factum est. (4) In quo numero est, qui nummos excussit, ut alius eos raperet: qui scaldas fenestris supposuit, ut alius furtum faceret: nam si hoc ipsum dolo malo fecerit, furti actio est: si per imprudenciam, & non data opera, aut furti faciendi causa, in factum actio datur: non furti, quoniam furtum sine affectu furandi non committitur.

Quid, si solam opem absque consilio, aut consilium absque ope quis præstiterit?

Distingendum hic est. (5) Aut enim opem tulit ei,

(1) L. 130. ff. de R. I. (2) L. 1. §. 2. ff. de rei vind. (3) L. 37. ff. de R. I. (4) §. Interdum. (5) §. certè.

ei, quem scivit esse furem, ad furtum faciendum: & dubium non est, quin teneatur unà cum fure, quia & opem & consilium dedisse intelligitur: aut nescivit furem esse, & tunc non tenetur. (1) Qui verò solum consilium dedit, atque hortatus est ad furtum faciendum: non tenetur furti, nisi furtum secutum sit ex eo consilio. (2) Huc pertinet regula, quod ex consilio doloso, in consultorem doli actio datur.

Quis dicitur dare consilium, & quis ferre opem?

Consilium dare videtur is qui persuadet & impellit, atque instruit consilio ad furtum faciendum. (3) *Opem ferre*, qui ministerium atque adiutorium ad subripiendas res præbet. (4) Undè patet, aliud esse factum ejus, qui ope, aliud ejus, qui consilio furtum fecit. Namque ab eo, qui opem tulit, condici potest, quia ex furto aliquid ad eum pervenit: ab eo, qui nihil præter consilium dedit, non potest condici, quia nihil ad eum pervenit.

Quid, si filius famulæ patri, aut servus domino, rem de atrioque non subripiat?

Furtum uterque facit, & res in furtivam causam cadit, adeo ut ea usucapi non possit, nisi virium purgetur, & res in domini potestatem revertatur: (5) sed furti actio non nascitur, quia nec ex aliâ ulla causa potest inter patrem & filium, inter dominum & servum actio nasci. (6) Nam actio quælibet duas desiderat personas: in hac verò causa patris & filii,

ff 2 do-

(1) L. 36. §. 2. l. 52. §. 19. ff. h. t. (2) L. 47. ff. de R. I. (3) L. 90. §. 3. ff. de R. I. (4) L. 52. ff. de V. O. (5) §. hi, qui. (6) L. 26. §. 36. §. 1. ff. de fur.

domini & servi, una fingitur persona. At in eum, qui cum talibus ope & consilio ad furtum concurrat, actio furti est, quia cessat potestatis ratio, & quia furtum fecit.

Quid, si conjux conjugi furtum faciat?

Licet verè furtum sit, tamèn furti actio non datur: quia hæc famosa est: sed rerum amotarum. (1) Imò nequè ista, constante matrimonio datur, cum societas vitæ ac communicatio divini & humani juris sit inter conjuges: sed conditio. (2) At finito matrimonio, propter res divortii causa ablatas, actio datur rerum amotarum. Datur & furti, si post divortium easdem res alter conjugum contrectet, quia jam cessat causa privilegii.

Furti autem actio cui competit?

Competit ei, cujus interest rem salvam esse, licet dominus non sit. (3) Imò nequè domino aliter competit, quàm si ejus intersit, rem non perire. Ita creditor de subrepto sibi pignore experire furti actione potest, licet dominus non sit pignoris & aliàs idoneum habeat debitorem, cum ei consultius sit pignore incumbere quam in personam agere. (4) Plus enim cautionis in re est, quàm in persona. Deindè quia creditor tenetur debitori actione pignoratitia, si ejus culpa pignus pereat.

Differt igitur Actio furti à Conditione furtivæ (§) nam

(1) L. 1. 2. 3. 25. ff. rer. amot. (2) L. 3. C. eod. (3) §. Furti. 14. h. t. (4) L. 12. §. 2. ff. eod. l. 25. ff. de R. l. (5) L. 1. ff. de cond. fur.

nam hæc datur soli domino, illa ei, cujus interest ut creditori, fulloni, sive conductori, bonæ fidei possessori, & commodatori.

Cur non etiam prædoni, seu malæ fidei possessori, cum ejus periculo res sit? (1) Quia nullus ex improbitate sua consequitur actionem, nequè ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest.

Declara amplius hæc exempla: & in primis cur fulloni, ac sarcinatori competit actio furti?

Quia licet domini non sint vestimentorum, que polienda, vel sarcienda, mercede certa acceperint, eorum tamèn interest, ne ea à furibus auferantur: (2) non dominorum, qui res suas, sive æstimationem vestimentorum, actione locati, à fullone aut sarcinatore persequi poterunt dummodò de culpa pateat, & solvendo existant, id est, si domino rei æstimationem solvere possint. Nam, si non fuerint solvendo, sive in toto, sive in parte, quia hoc casu domini interesse incipit, qui suum à fullone, aut sarcinatore consequi non potest, ipsi domino datur furti actio. (3)

Idenne juris est in bona fidei emptore?

Huic omnimodò competit furti actio, quemadmodum & creditori, id est, sive solvendo fuerit, sive non: nempe re emptæ & tradita ei subrepta. (4) Nam re necdum tradita venditor manet dominus, eique hæc actio competit, quam tamèn cedere emp-

to-

to-

(1) L. 134. §. 1. ff. de R. l. (2) §. Item à fullo. (3) Diff. l. 12. (4) §. Sed & bona fidei.

tori debet, uti & præstare quiddid ex hac causa consecutus fuerit. (1)

Quid, si res ei subripiatur, cui commodata est?

Jure veteri idem fuit juris in commodatario, quod in fullone & quolibet alio conductore, eique quatenus solvendo esset, dabatur furti actio. (2) Verùm constituit Justinianus, ut domino sit electio, utrùm malit civili commodati actione convenire commodatarium, an actione furti furem: ita tamèn commoatarium, ad alterum non habeat regressum. (3) Nisi fortè ignorans vel dubitans rem esse subreptam, commodatarium convenerit: quo casu variare ei licet, & ad actionem furti transire, quia qui jus suum ignorat, non videtur ei renuntiare, cum & facti alieni probabilis sit ignorantia. Atquè hoc casu commodatarius omnimodò liberatur, quemcumque causæ exitum dominus adversus furem habuerit.

Quid, si res deposita depositario subrepta fuerit?

Is furti agere non potest, sed furti actio domino sive deponenti competit: (4) quia depositarii nihil interest rem esse sublatam: (5) nec enim potest eo nomine depositi actione conveniri, cum custodiam non præstet, sed dolum duntaxat. (6) Itaque si dolo caret, nihil ejus interest: si non caret, tunc quidèm ejus est periculum, sed non debet ex dolo suo quærere furti actionem, quam ex improbitate sua

(1) L. 14. in princ. ff. eod. (2) §. Quæ de fullone & §. seq. (3) L. fin. C. b. t. (4) §. Quæ de fullone & §. seq. (5) L. 12. §. 1. l. 14. §. 3. ff. de furt. l. 12. ff. de furt. (6) L. 134. §. 1. ff. de R. I.

sua nemo consequitur, ne alioquin ex dolo suo quis lucrum sentiat.

Impubes rem alienam amovendo, potestne dici furtum facere?

Placuit, quia furtum ex affectu furandi consistit, ita demùm obligari eo crimine impuberem, si proximus pubertati sit, & ob id intelligat se delinquere. (1) Quamquàm in pœna infligenda tenera hæc ætas commiseratione digna sit. Undè regula juris Ferè in omnibus pœnalibus judiciis & atati & imprudentiæ succurritur. (2) Hinc etiam Lege XII. Tabb. id obtinuisse scribit Gellius, ut impuberes, si furtum fecissent, Prætoris arbitratu verberarentur, noxamque sarcirent, id est, duplum præstarent.

Quæ actiones ex furto competunt?

Odio furum effectum est, ut pluribus actionibus teneantur, nempe ut civiliter, extrà pœnam, rei recipiendæ nomine, conveniri possunt, etiam condictione furtiva, & rei vindicatione. (3)

I. *Rei vindicatio* datur domino rei furto subreptæ, adversus possessorem, sive ipse fur possideat, sive alius quilibet.

II. *Conditio furtiva*, quia rei habet persecutionem, datur similiter domino, adversus furem, ejusque hæredes, etiam in plus quàm ad eos pervenit: (4) at-

FF 4

quæ

(1) §. In summa. l. 25. ff. dist. t. l. 111. l. 108. ff. de R. I. (2) L. 11. ult. l. 1. §. 32. ff. de S. C. Silan. (4) §. Sic itaque. 14. in fin. de att. (4) L. 7. §. ult. & l. 9. ff. de condit. furt. l. 44. ff. de R. I.

quæ id quoque odio furum receptum est, utque etiam à domino res propria condici possit, cum regulariter nemo rem suam possit condicere, & ex delicto hæres non teneatur in plus, quam ad eum pervenit.

III. *Actio furti* tantum ad poenæ persecutionem pertinet: quam diximus antè ei competere, & ejus intereat rem salvam esse, & nec ipsi domino aliter competere, nisi & ejus intersit rem non perire.

Quæ est poena furti?

Pœna furti manifesti est quadruplum: nec manifesti, duplum. Hoc autem duplum aut quadruplum, ut dictum est, ad poenæ dumtaxat persecutionem pertinet, sive totum poenæ est: ita ut duplo aut quadruplo simplum, id est, ipsa rei persecutio, nullo modo interesse existimetur. Quare, quid manifestè rem Valentem viginti aureis furatus est, tenetur in poenam præstare aureos octoginta, & insuper restituere ipsam rem, ad quam recuperandam competunt domino prædictæ actiones.

Potesne furti etiam criminaliter agi?

Potest & Lex quidem x i i. Tab. fures nocturnos privatim occidi permisit, atque etiam diurnos, si telo se defendissent; cæteros, si liberi essent, addici ei, cui furtum factum esset: si servi, verberari & è saxo precipitari. (1) Deindè Prætor hujus poenæ asperitatem mitigavit, & ex capitali pecuniariam fecit. (2) Tandem vero Justinianus sanxit, pro simplici furto mori non debere furem, nec aliquod membrum ei abscinden-

(1) *Gell. lib. 11. c. 18.* (2) *Dist. 5. penal.*

dendum, sed aliter poena pecuniaria, vel exilio esse multandum. (1)

Mores hodierni quam poenam furibus infligunt?

Imitantur illi aliquo modo Constitutionem Frederici Imper. cum fures prima vice virgis affligunt: (2) secunda membrum aliquod eis præscindunt, aut signum tergo inurunt, ut hoc sit eis cauterium emendatoris vitæ: (3) tertia denique vice eos in malam crucem, sive patibulum attollunt, ut vitam laqueo finiant: (4) nam propter iterationem & affectum delinquendi aggravatur delictum ejusque poena, licet in alio territorio sit factum.

Servanturne perpetuè ordo iste?

Nequaquam: sæpè enim mutatur, atque ex circumstantiis augetur, minuiturque poena. (5) Augetur, quotiès nimirum multis personis grassantibus opus est exemplo: ita ut laquei poena decernatur etiam ob primum furtum, si enorme sit. Minuitur si leve sit furtum. Ineridum remittitur ei, qui, ut inedia extremæ succurrat, sculenta aufert: quia majore vi impulsus, non videtur esse in dolo. (6) Non tamèn excusatur à restitutione, ubi pinguiorem nactus fuerit fortunam, cum non acceperit tam commune, quam communicandum.

TI-

(1) *Auf. sed novo C. de ser fug.* (2) *Lib. 2. feud. l. 27. §. si quis quinque.* (3) *Gomez. tom. 3. var. c. 5.* (4) *Clarus. §. furt. n. 10. & seqq.* (5) *Covar. l. 2. var. c. 9. n. 7. & ad c. peccatum. p. 2. §. 1. n. 4.* (6) *C. 3. de furt.*

TIT. II.

DE VI BONORUM RAPTORUM.

In quo Rapina differt à Furto?

Differt in eo, quod Rapina sit atrocius atque impudentius furtum, quia fit palàm & per vim. (1) Furtum verò fit clam & sine vi: magisque invito domino raptor alienam rem contrectat, quam fur, ideoque rectè dicitur improbus fur, qui, quod absque vi facere nequit, facit adhibita vi.

Quid igitur est Rapina?

Est violenta contrectatio rerum corporalium mobilium invito domino. (2) Vis enim, quæ adhibetur in immobilibus, Invasio dicitur: quæ in rebus mobilibus, Rapina est. (3)

Quæ actio ejus delicti nomine datur?

Præter actionem furti, quæ & raptor, ut improbus fur, tenetur, propriam actionem introduxit Raptor, quæ vocatur *Vi bonorum raptorum*: (3) quæque intra annum est quadrupli, post annum verò simpli: ita tamèn, ut quadruplo insit quoque ipsa rei persecutio, pœna autem sit tripli, sive comprehendatur raptor in ipso delicto, sive non.

Ergone leviori pœna tenetur raptor, quam fur manifestus?

Itò quidèm videtur, cum tamèn graviùs delinquat, qui vi aperta bona rapit, quam qui fraude: (4) verùm ex eo raptoris pœna gravior est, quia raptor plu-

(1) *In prin. h. t.* (2) *§. 1. h. t.* (3) *L. 1. C. de vi. bon. rapt.*
(4) *L. 1. & l. 2. §. 13. ff. eod.* (5) *§. Quadrupl.*

pluribus actionibus tenetur. Primum, quia fur nec manifestus punitur pœna dupli: raptor semper, id est, etiam non deprehensus cum furto, vel in actu furandi, punitur pœna tripli. (1) Imò & cum raptor est fur manifestus, deprehensus in ipso delicto, manifesti furti pœna plectitur, interdum tenetur interdicto; undè vi. Deniquè accusatur de violentia ex Lege Julia de vi, cujus gravissima est pœna.

Quid requiritur ad hoc, ut actio vi bonorum raptorum detur?

Duo concurrant, necesse est, vis, & dolus malus: (2) nequè hïc vis sine dolo sufficit. Dolo autèm malo facere videtur, non tantùm is qui rapit, sed & qui præcedente consilio ad hoc ipsum homines armatos, colligit, vel ab alio coactis utitur, ut damnum det, bonave rapiat.

Quid, si quis errore ductus, rem, quam suam esse existimabat, rapuerit?

Olim, quia id sibi licere existimabat, non tenebatur hac actione, nequè etiam furti, qui non dolo malo raperet: (3) sed errore ductus rem suam esse putans, Non enim videtur dolo facere, qui suo jure utitur. (4) Item, Nemo videtur dolo exequi, qui ignorat causam cur non debeat petere.

Sed ne, dum talia excogitantur, inveniatur via, per

(1) *L. 80. §. 3. ff. fur. l. 7. C. undè vi. l. 6. & 7. C. ad L. Jul. vi. publ.* (2) *L. 2. §. 2. 3. & 1. ff. h. t.*
(3) *§. 11a tamen.* (4) *L. 55. l. 155. §. 1. & l. 177. §. 1. ff. de R. I.*

per quam raptores impunè suam exerceant avaritiam, melius constitutionibus Principum prospectum est, ut nemini liceat vi rapere, vel rem mobilem, vel se moventem, licèt suam eandem rem existimet: (1) & si contrà fecerit, dominus rei suæ dominio cadat: sin alienam rapuerit, tunc ultrà restitutionem ejus, etiam æstimationem ejusdem rei vim passo præstare teneatur. (2) Quod obtinet non tantum in rapto mobilium, verum & in invasore immobilium. Coercenda enim fuit ejusmodi temeritas, convellens vincula publicæ quietis, & auctoritatem judiciorum, quæ idè instituta sunt, ne quispiam sibi ipsi jus dicat, aut permittere valeat ultionem.

Cui, adversus quem, & ad quid, datur hæc actio?

Datur omnibus, quorum interest rem esse salvam, & ex iisdem causis, quibus furti actio competit pro re clam subrepta. (3) Quarè, sive locata fuerit res, sive commodata, sive pignorata, sive deposita, & depositarii periculo ea res sit, sive bona fide quis possideat, sive usumfructum in re habeat, vel quid aliud juris, ut intersit ejus non rari, semper competit hæc actio. (4)

Datur adversus eum, qui vel ipso dolo malo rapuit, vel, licèt manu sua non rapuerit, rapinæ tamen dedit causam dolo malo. (5)

Datur deniquè intrà annum ad quadruplum,
post

(1) *Vers. sed ne l. 7. & 10. C. unde vi.* (2) *L. 176. ff. de R. I. l. 14. C. de jud.* (3) *§. fin. h. (4) L. 2. §. 18. ff. h. i. (5) Text. h. in fine.*

post annum verò ad simplicem: ad quadruplum, inquam vel ipsius rei per vim subtractæ, si dominus vel quasi dominus, possessorve agat, vel ipsius interesse, si res non fuerit in bonis actoris, sed tantum ex bonis, veluti commodata, conducta, pignorata, &c. quanti scilicet actoris interest rem, seu usum rei ablatum non fuisse: quod est simplicem, hæc in actione quadruplum: v. g. Rapti mihi per vim sunt scyphi argentei valentes centum, qui mihi oppignorati erant pro viginti aureis, agendo hac actione, quadruplando viginti aureos, quia eatenus tantum mea interest, consequar aureos octoginta dumtaxat, non etiam quadringentos.

TIT. III.

DE LEGE AQUILIA.

Tertia species delicti privati est damnus injuria datum, id est, factum sine ullo jure; quod vindicatur actione damni injuriæ sive injuria dati, quam vocant actionem Legis Aquiliæ, ita ab auctore Aquilio Tribuno plebis dictam.

Quot sunt Capita hujus Legis?

TRia olim fuerunt. (1) Hodie verò duo sunt in usu, quia secundum caput in desuetudinem abiit:

(1) *§. 1. b.*

abii: forte ideò, quod de eo satis cautum esset aliis legibus.

Quid primo Capite cautum fuit?

Ut, si quis alienum nomen, ali namve quadrupedem, quæ pecudum numero sit injuria occiderit, quanti ea res in eo anno plurimi fuerit, tantum domino dare damnetur.

Quid per Hominem, pecudemve alienam hæc Imp. intelligit?

Per *Hominem*, intelligit servum: (1) quia liberi hominis nulla est æstimatio, ejusque cædes ad L. Corneliam de sicariis pertinet. Servum autem intelligit *alienum*: nam qui suum ipse servum occidit, sibi que damnum dat, sentire damnum non videtur. (2) Per *Quadrupedem*, intelligit animalia, quæ sub custodia hominis simul & gregatim pascuntur, ut boves, oves, sues, ex quibus magna percipi utilitas solet. Ergo nequæ de feris bestiis, nequæ de canibus primum hoc caput accipi, aut intelligi potest. *Quid per injuriam? & in quo differt hæc actio ab actione injuriarum?*

Injuria accipitur hoc loco non quemadmodum circa injuriarum actionem, pro contumelia quadam, sed ut antè dixi, pro eo, quod non jure factum est, hoc est, contra jus seu dolo fiat, seu culpa, etiam levisissima facientis, & quidem ab eo, qui nocere noluit. (3) In actione verò injuriarum non tam damni illati, quam contumeliæ, ratio habetur, ex qua sola, circa illum particulare damnum,

(1) §. 2. (2) L. 203. ff. de R. I. (3) L. 5. §. 1. ff. b. t.

num, agi injuriarum potest. (1) Si tamèn utraque concurrat actio, & Legis Aquiliæ, & injuriarum experiri utraque licebit, sed duæ erunt æstimationes, alia damni, alia contumeliæ.

Quod igitur damnum hoc primo Capite vindicatur?

Occisio hominis, id est, servi alieni, alienæve quadrupedis, dolo, culpave, etiam levisissima occisoris & damnum dantis. (2) Culpa igitur in committendo potissimum hic versatur: nam propter culpam in omittendo volunt aliqui non directæ, sed utilli tantum actione teneri reum: ea ratione, quòd gravior sit culpa in committendo, quam omittendo. Hinc non tenetur hac lege, qui culpam committere nequit, uti impubes, furiosus, quadrupes.

Teneturne, qui latronem insidiatorem occiderit?

Non tenetur utique si aliter periculum effugere non potuerit. (3) Nam adversus periculum naturalis ratio permittit defensionem. Et civilis regula dicit, nullum dolo facere videri, qui jure suo utitur. (4) Igitur quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, jure fecisse existimatur, cum vim vi repellere, omnes leges, omnia jura permittant, modò quislimites, sive moderamen inculpatæ tutelæ non excedat. (5)

Quid si quis casu occiderit, damnumve dederit?

Nec is tenetur, si modò culpa ejus nulla inven-

(1) Text. inf. de injur. in princ. (2) §. Injuria. l. b. t. (3) §. Itaque hic. (4) L. 55. ff. de R. I. l. 45. §. 4. ff. h. t. (5) L. 3. ff. de justit. & jure.

niatur: (1) ubi enim culpa non est, ibi nec poena, quæ culpam præsupponit, esse potest, nisi tamèn casum culpa præcesserit, quæ faciet Lege Aquilia teneri reum, ne culpa sit impunita. Quod declaratur exemplis, in eo qui jaculis ludens, exercitii causa, trajecerit transeuntem servum: in putatore arboris, qui dejecto ramo transeuntem occiderit servum: in medico, qui imperitè servum secuerit.

Quid, si igitur quis, dum jaculis ludit vel exercitatur, transeuntem servum trajecerit?

Distinguendum est. (2) Aut enim ab eo, qui ad jaculandum admissus fuit, quis læsus est, ut à milite in loco ad hujusmodi exercitium destinato, vel ab alio, & in loco insolito. Illo casu, si dolus non intervenerit, quia rei licitæ operam dedit, nec culpa ejus ulla intelligitur, non tenetur hac actione: (3) posteriori tenetur, & culpæ reus est, cum rei illicitæ operam dederit, & immiscuerit se rei ad se non pertinenti: adeoque ne miles quidem hoc casu culpam vacat.

Quid si putator dejecta ex arbore ramo transeuntem occiderit?

Si propè viam publicam, aut vicinalem id factum sit, nequè proclamaverit antè, aut alio signo dato prætereuntes tempestivè admonerit, tunc tenetur hac lege, quia culpæ reum se fecit, non proclamando tempestivè. (4) Aliàs extrà culpam. erit putator: (5) ut & si seorsim à via fortè, vel in medio

fun-

(1) §. Itaque si quis dum. (2) Pers. nam si. (3) L. 9. §. ult. ff. h. t. (4) §. Item si putator. (5) L. 31. ff. h. t.

fundo ramos cædendo non proclamaverit, quia jam rei licitæ operam dedit, nullique extraneo in eo loco jus fuerat versandi.

Quid de Medico-Chirurgo imperitè curante dicendum est?

Is quoquè tenetur hac Lege, sive imperitè servum secuerit, & curationem ejus deseruerit, isque ob id mortuus fuerit, sive perperàm ei medicamenta dederit: quia imperitia culpæ annumeratur. (1) Debet enim quisque ejus artis peritus esse, quam proficetur. (2) Undè & jurisconsulto imputari debet, si clientis sui causam vel deseruerit, vel malè agendo perdidit. (3) Hanc culpæ causam, pluresque alias, complectitur Regula altera, *Culpa est miscere se rei, ad se non pertinenti.*

Annumeraturne & infirmitas culpa?

Omninò: cum nemo affectare debeat id, quo intelligit, vel intelligere debet, infirmitatem suam alii periculosam futuram. (4) Quarè mulio, si per imperitiam, aut infirmitatem impetum mularum sustinere non potuerit, si ex servum alienum obriverint, culpæ nomine tenetur, dummodò alius firmior mulas regere & sustinere potuerit. Idem dicendum de eo, qui per imperitiam equum, quo vehabatur, retinere non potuerit. Idem de nauta, cuius navis in alterius impacta scapham, ei damnum dederit, si in potestate nautæ fuerit, ne id accideret, & culpa ejus factum sit.

Gg

Quid

(1) §. Præterea. (2) L. 132. ff. de R. I. (3) L. 7. §. ult. ff. h. t. l. 36. ff. de R. I. (4) §. Impetus dist. l. 2. §. 2. l. 29. §. 2. ff. h. t.

Quid præstandum venit ex primo Capite hujus Legis?

Tenetur is, qui damnum dedit, præstare domino, non quanti res fuerit, cum damnum daret, cum servum, quadrupedemve occideret, sed quanti ea res in eo anno plurimi fuerit, ita ut annus computetur retrorsum ex tempore, quo damnum datum est. (1) Unde servo occiso, qui tunc primum, cum occideretur, claudus, mancus, aut luscus factus fuerit, atque ita minoris valuerit, quam forte valuit toto illo anno, cum adhuc integer esset, tempus inspicitur in æstimatione faciendâ non quo fuit occisus, sed quanti in eo anno plurimi fuerit. (2)

Estne igitur pœnalis hujus Legis actio?

Placuit pœnalem esse, quia non solum tanti quisque obligatur, quantum damnum dederit, sed aliquando longè pluris. (3) Ideoque licet hæredi ceterisque successoribus detur, tamèn in hærces non datur, nisi fortè ei damno illato facti sint locupletiores, vel lis contestata cum defuncto fuerit, ut dicitur infra. (4)

Soliusne perempti corporis æstimatio ex hac Lege habenda est?

Placuit similiter, ex interpretatione hujus Legis: (5) non solum perempti corporis æstimationem habendam esse, sed ejus quoque, quod interest, id est, damni, quod hac occasione illatum est. (6) Unde si quis servum tuum instituerit hærcedem, &

is,

(1) §. His autem. (2) L. 21. in pr. l. 23. §. 3. ff. b. l.

(3) Vers. quæ ratione. (4) Diff. l. 23. §. 2. (5) §. Illud.

(6) §. L. 12. diff. ult. & l. 13. Vers. item si.

is, antequàm jussu tuo adisset hærcedem, occisus sit à Titio, tenebitur Titius præter corporis æstimationem, quanti plurimi in eo anno fuerit, præstare damnum, quod dominus sentit ex amissa hærceditate, id est, æstimationem hærceditatis. (1) Idemque juris est, si ex pari mularum unam, vel ex quadrigis equorum unum quis occiderit, habita ratione ejus, quo cætera corpora deprectata sunt, propter causas corpori cohærentes, si fortè equi propter parilitatem lineamentorum, & coloris, apertissimi ad quadrigam erant.

Potestne actio L. Aquilia cum actione L. Cornelia concurrere?

Potest, cum utraque actio ad diversos fines tenetur. (2) Aquilia quidem ad id, quod privatim abest, Cornelia verò ad vindictam publicam. Itaque si servum meum occidisti, actione Aquiliæ petam à te civiliter occisi pretium, quanti eo anno plurimi fuerit, & quod interest: agam quoque ex L. Cornelia de sicariis criminaliter, & pœnam persequar. (3) Nequè, si Aquilia egero, eo minus agam ex L. Cornelia, si dolo servus occisus sit. Est enim regula, quod quando plures actiones ex eodem delicto descendunt, una aliam non consumat, sed, quatenus in altera amplius est, persequi possimus.

Quid secundo Capite L. Aquilia cautum fuit?

Caput illud in usu esse desuit jam inde à Justiniani Imp. temporibus; undè alii aliter hodiè de eo

Gg 2

con-

(1) L. 22. b. l. (2) §. L. 2. diff. b. l. diff. l. 23. §. 9.

(3) L. 3. C. cod. l. 130. ff. de R. l.

conjiunt, (1) Cujacius conjecturam fecit, fuisse de quavis alia ratione damni dati, re nostra intacta & illarsa, cumque aliter intercepta est utilitas, quam latione corporis.

Quod tertium fuit Caput?

Ut si quis servum, vel quadrupedem quæ pecudum numero est, vulneraverit, vel eam quadrupedem, quæ pecudum numero non est, ut sunt canes, & fera bestia, occiderit; aut aliquam rem inanimatam ruperit, fregerit, considerit, damnumque injuria dederit: (2) is tanti damnetur, quanti plurimi in diebus triginta proximis à damno dato fuerit. (3)

Cur minor hinc pena est, quam in primo Capite?

Quia, quo majus est delictum, major quoque poena influenda est: (4) magis enim delinquit, qui occidit, quam qui læsit, magisque æstimanda cædes hominum, vel pecudum, quarum usus & commoditas major existit, quam ferarum. (5) Interim tamèn ex utroque capite ita demùm poena infligitur, si dolo, aut culpa damnum sit datum.

Quæ actiones hinc dantur?

I. *Directa L. Aquila actio:* (6) datur ex ipsis verbis legis, si quis corpore suo & manu sua in corpus alterius damnum dederit.

II. *Utilis,* (7) ex mente & interpretatione legis,

si

(1) In par. (2) §. Capite tertio. (3) L. 27. §. 1. l. 29. 6. ff. h. t. (4) §. Illud palam. (5) L. 30. §. fin. ff. h. t. (6) §. Ceter. (7) L. 7. §. 3. & 6. l. 9. §. 2. l. 11. §. 2. h. t.

si quis non manu sua, aut corpore suo, sed occasionem damni in corpus dederit, ita includendo pecus, ut fame necaretur: ita vehementer agendo ut rumperetur, in tantum exagitando ut præcipitaretur.

III. *In factum actio,* quæ subsidiaria est, si non corpore damnum fuerit datum, neque corpus læsum, sed alio modo alicui damnum contigerit: ut si quis misericordia ductus, alienum servum compeditum solverit, ut fugeret

Quid interest, quæ actione quis experiatur, directa, utili, an in factum?

Olim plurimum intererat, propter formulas actionum & libellos diversos. (1) Hodie non tantum interest, posteaquam solemnes illæ formulæ sublatae sunt. Unde dicitur eandem esse vim, ac potestatem utilis actionis, atque directæ.

TIT. IV.

DE INJURIIS.

Quarta species delicti privati est Injuria; quæ hic specialiter dicitur Contumelia; generaliter verò omne, quod non jure fit, injuria fieri dicitur.

Quid igitur est injuria?

EST delictum in alterius contumeliam ac contemptum, dolo malo admissum.

Gg 3

Quoc

(1) Tit. C. de form. act. sub l. 47. ff. de neg. gest.

Quot modis committitur Injuria?

Tribus; *Re, Verbis, & Litteris.* (1) *Re*; cum quis pugno pulsatur, aut fuste caditur; *Verbis*, cum quis alteri convitium dicit; *Litteris*, cum quis famosum libellum, vel carmen, ad infamiam alicujus conscribit, componit, vel edi curat, cujus poena est capitalis. (2)

Duplex; alia *Levis*, alia *Atrax*. (3) Illa fit, cum quis leviter & levi ex causa, ab aliquo injuriosè pulsatur; imò & cum filius à patre, à patrono libertus, vel alius à superiore suo, levi nullave ex causa, caditur, corripiturque; quoniam illis, solummodò ex justa causa, moderata permittitur castigatio, non citrà causam. Quamquam tunc his, qui sunt in potestate, agere non liceat injuriarum, cum nulla famosa actio in patrem detur, ne quidem emancipato, nisi atrocitas suaserit dandam esse actionem. (4) Similiter nequè à libertò injuriarum agi potest contrà patrem, nisi atrocem injuriam fuerit passus, cum & patronis liceat mediocriter castigare libertos.

Atrax verò *injuria* quasi eòtumeliosior, & major estimatur, & fit multifaria. (5) vel *re*, facte, atque armis, quibus inferitur, ut si vulnus alicui illatum, vel os percussum sit, idque gladio aut fuste; vel *ex persona*, ut si magistratus, pater, patronus,

(1) §. Injur. (2) L. un. C. de fam. lib. (3) §. Atrax. in §. b. r. (4) L. 3. C. de par. potest. l. 7. §. 2. & 3. ff. eod. (5) Dicit. l. 7. §. 6. l. 8. & 9. ff. eod.

vir nobilis, injuriam patitur; vel *ex loco*, ut si quis in foro, theatrò, aut judicium conspectu, passus fuerit injuriam; vel *ex loco vulnèris*, veluti si in oculo, vel facie quis percussus fuerit.

Per quas personas quis pati dicitur injuriam?

Patitur quis injuriam, (1) non solum per semetipsum, hoc est, cum directò ipsi patrifamilias, vel matrifamilias, fit injuria; verum etiam per alias personas, cum scilicet per consequentiam injuria fit his, quos in potestate quis habet; veluti liberis; item uxori, ac nurui; (2) nam hæ personæ, injuria affectæ, actionem patri, marito, ac socero, acquirunt, quorum nimirum potestati vel affectui subjecta sunt.

Quid, si viro injuria facta sit, poteritne uxor injuriam agere?

Nullò modo. (3) Defendi enim uxores à viris, non viros ab uxoribus, æquum est; nisi de captivitate, a ut incarceratione viri, aliave personali injuria, agatur, quæ ad ipsam quoque pertinet uxorem. (4)

Quid, si sponsa alicujus facta sit injuria?

Eam injuriam vindicare, & quasi suam singuli prosequuntur: (5) primò ipsa filia; secundo sponsus, ratione affectus; tertio pater sponsæ, potestatis nomine; quarto socer. Ita ut singulis separatim sua sit actio, quarum una aliam non consumit. (6) Et hoc

(1) §. Patir. (2) L. 1. §. 1. & l. 18. §. ult. ff. b. r. (3) Vers. contrà. (4) L. 2. ff. eod. (5) Vers. itaque si filia. (6) L. 18. §. ult. ff. b. r.

hoc ita procedit, quatenus injurians scivit esse filiam familias, & conjugatam, licet ignorarit cujus sit filia, aut uxor: sufficit enim intentio.

Quid in servis est juris?

Servis quidem ipsis nulla injuria fieri intelligitur, cum servus careat capite & existimatione, quæ per injuriam diminuitur: (1) sed ipsi domino, si nimirum injuria sit atrox, vel aperte in contumeliam domini directa: sin levis, ut quia servo convitium quis dixerit, vel pugno eum percusserit, nulla est actio: cum Jure civili servus pro nullo, imò pro mortuo habeatur. (2)

Quid, si communi servo injuria facta sit?

Tunc singulis dominis injuriarum competit actio: (3) æstimatione injuriæ faciendæ non pro ea parte, qua dominus quisque est, sed ex dominorum persona, & pro dignitate cujusque: (4) v. g. gravius & pluris æstimabitur injuria facta nobili, aut senatori, quam plebejo, licet ex equis partibus sint domini.

Quid, si servo usufructuario?

Tunc soli proprietario injuria fieri intelligitur, cui proinde soli injuriarum competit actio.

Quid, si libero homini, qui bona sine servis?

Eo casu distinguendum est. (5) Aut enim in contumeliam & contemptum domini facta est injuria, & soli domino injuriarum actio competit: aut in ipsum liberum hominem injuria directa est, & suo

no-

(1) §. Servis. (2) L. 32. & 209. de R. l. (3) §. Si communi. (4) L. 16. ff. h. l. (5) §. Sed si libero.

nomine is experiri poterit. Idemque juris est in servo alieno, bona fide alicui serviente.

Excusatur veritas convitii ab injuriarum actione?

Distinguendum similiter est. (1) Aut enim animo, propositoque contumeliæ inferendæ quid obicitur fortè ab eo, qui in conspectu calore in rixam prolapsus est: aut crimen obicitur sine convitio, vindicandæ Reipub. vel juris sui conservandi gratia. Priori casu, propter causam contumeliæ, datur injuriarum actio, quam veritas objecti non tollit: posteriori, quippè cessante causa & proposito faciendæ contumeliæ seu injuriæ, non datur.

Excusaturne, injuriam inferens cum protestatione honoris, vel retorsione?

Minimè: (2) ut si dicat, *Tu mentiris salvo honore*: quia verbum istud injuriosum satis declarat animum injuriandi, non obstante protestatione, vel honoris præfatione, quæ actui contraria nihil operatur. Cæterum si injuriosè provocatus injurianti respondeat, *Tu mentiris*, idque incontinenti, non tam videbitur injuriam fecisse, eum absit nocendi animus, quam objectam injuriam retorsisse, sui honoris defendendi causa: atque licet vim atque injuriam incontinenti propulsare.

Qua est pena injuriarum?

Olim ex L. XII. Tabb. propter membrum quidem ruptum poena erat talio: (3) id est, licebat illi, cui membrum ruptum esset, retaliando itidem mem-

mem-

(1) L. 5. C. de t. l. 18. ff. cod. (2) Gell. l. 2. obs. c. 101. & cap. 100. (3) §. poena.

membrum rumpere, propter os verò factum percussumque nummaria poenae erant constituta; ob reliquas autem injurias tantùm erat poena viginti quinque assium, quam sufficere judicabat antiquitas, pro ejus temporis paupertate. (1) Verùm Prætores postea poenam hujusmodi minùs dignam judicantes, abrogarunt eandem, & permiserunt, ut injuriam passus, eam æstimaret, æstimatam Judex ex æquo & bono auget, vel minueret, secundùm gradum dignitatis, vitæque honestatem.

Est (2) nam & Lex Cornelia de injuriis loquitur, & injuriarum actionem introduxit, quæ comperit illi, qui se pulsatum, vel verberatum, vel domum suam vi introitam esse docuerit. Domum autem accipimus, siye in propria domo quis habitet, siye in conductâ, siye gratis, siye hospitio receptus sit. (3)

Potesne injuriam passus agere vel civiliter, vel criminaliter?

Potes: (4) & quidem si civiliter agat, petet, reum æstimatione factâ condemnari in certam pecuniæ summam, sibi accusatori applicandam. Sin autem criminaliter, petet, reum arbitrio judicis corporaliter puniri, aut multa pecuniaria, quæ Fisco applicetur. Sed una ex his selecta, tollitur altera, quia utraque actio ad eundem finem, nempe ad vindictam & poenam, tendit, & utraque infamat, (5)

Quæ

(1) Gell. l. 10. c. 1. (2) §, Sed & lex. (3) L. 5. in pr. ff. b. t. (4) §, In summa. (5) L. 7. §, ult. ff. b. t.

Quæ est differentia inter utramque hæc actionem?

Quod in civili injuriarum actione possit intervenire procurator, in criminali non item: (1) Quem admodùm etiam ad crimen publici judicii persequendum frustrâ intervenit procurator. (2) Ratio posita est in gravitate judiciorum, ac poena, quæ ex illis irrogatur, quæ ferenda est in corpus ipsius principalis, non verò procuratoris.

(Nulli ergo licet criminaliter per procuratorem agere.)

Licet viris illustribus: (3) quod dignitati eorum tributum est, ut per procuratores possint actionem injuriarum criminaliter vel persequi: vel suscipere, & se defendere: ut & domi testimonium prohibere, cum aliis testes sint evocandi, testimonii dicendi causa: (4)

Teneturne is injuriarum, qui ipse non fecit, sed procurator?

Tenetur: (5) quia quod quis per alium facit, ipse fecisse videtur. (6) Is enim damnum dat, qui jubet dare. Undè qui aliquem conduxit quovis modo, ut famosum libellum affigat, vel satyram in contumeliam alicujus cantet, certè perindè tenetur, ac si injuriam fecisset: (7) quia dolosè fecit, aut fieri curavit.

Teneturne is injuriarum, qui ipse non fecit, sed procurator?

Tenetur: (5) quia quod quis per alium facit, ipse fecisse videtur. (6) Is enim damnum dat, qui jubet dare. Undè qui aliquem conduxit quovis modo, ut famosum libellum affigat, vel satyram in contumeliam alicujus cantet, certè perindè tenetur, ac si injuriam fecisset: (7) quia dolosè fecit, aut fieri curavit.

Quibus modis tollitur injuriarum actio?

1. Morte tam actoris, quam rei: ita ut in heredem non transeat: quia actio est famosa, & vindictam persequitur.

(1) L. 11. §. 1. ff. b. t. (2) L. pen. §. 1. ff. de pub. jud. (3) Veri boe videb. (4) L. ult. C. b. t. (5) §, Non solum. (6) L. 169. ff. de R. J. (7) Di. l. 1. l. in pr. & l. 1. §. 2.

II. *Remissione*, eaque vel *expressa*, puta pacto, etiam nudo, ac nuda voluntate, transactione, iurjurando: vel *tacita*, per silentium & lapsum anni: (1) est enim pratoria hæc actio, ideoque anni lapsu tollitur.

III. *Dissimulatione*: si injuriam passus statim ad animum suum non revocaverit: (2) ad:ò ut non possit postea eam, ut maximè velit, recolare. Cum enim odiosa sit hæc actio, merito restringi debet. (3)

TIT. V.

DE OBLIGATIONIBUS, QUÆ
quasi ex delicto nascuntur.

Quæ obligatio dicitur quasi ex delicto nasci?

QUÆ non ex dolo, id est, non ex voluntate & destinatione agentis, sed magis ex imperitia, negligentiave proficiscitur, tamquam ex quasi delicto, ubi nempe personæ delictum verè & directè non comprehenditur, sed interpretatione, vel juris fictione. Ita delinquere dicitur Judex, malè judicando litem suam faciens: item is, ex cuius cœnaculo aliquid dejectum, effusumve fuerit: & deniquè exercitator navis, cauponæ, aut stabuli.

Quo pacto dicitur Judex obligari quasi ex delicto?

Obligatur quasi ex delicto Judex, qui per imprudentiam, hoc est, juris ignorantiam malè iudicat, & litem suam facit: (4) nam imprudentia atque

(1) L. 11. §. 1. l. 27. ff. l. s. c. b. t. (2) §. Hæc actio.

(3) C. 15. de R. I. in 8. (4) §. 1.

imperitia est species culpæ, culpa autem pars quædam delicti: (1) ideoque licet Judex per imprudentiam malè iudicando, nequè ex maleficio, nequè ex contractu obligatus sit, tamèn quia peccasse aliquid intelligitur quasi ex maleficio teneri dicitur, & litem suam facere, id est, periculum & damnum alienæ litis transferre in se: (2) ad cuius tamèn veram æstimationem non tenetur, sed quantum ea de re æquum religioni iudicantis videbitur: (3) Quod si largitione vel gratia inductus perperam iudicaverit, jam ex maleficio tenebitur, condemnandus propterea in solidam litis totius æstimationem & expensarum refusionem, insuperque, præter infamix notam, in triplum ejus, quod acceptum erit, & in duplum ejus, quod promissum, sed nondum datum.

Quo pacto dicitur obligari quasi ex delicto, ex cuius cœnaculo aliquid dejectum, effusumve est?

Talis non propriè ex maleficio obligatus intelligitur, qua plerumquè ob alterius culpam tenetur. (4) Nequè enim ipse in eum locum: quæ vulgo iter est, deiecit, aut effudit aliquid, dolove malo damnum procuravit attamen quia non providit, ut debebat, ne per eos quos secum habet in cœnaculo, vel proprio, vel conducto, vel in quo habitat gratis, damnum daretur, cum etiam publicè interesset sine

(1) L. 132. ff. de R. I. (2) Dist. 5. 1. l. ult. ff. de extr. cog. l. 15. §. 1. ff. de iudicio. (3) Auth. nov. jure C. de pena jud. qui malè jud. (4) §. Item is b. t.

metu & periculo per itinera commeari, ideò quasi ex delicto obligatus intelligitur.

Quid juris est de suspensio, quod possit, si ceciderit, alicui noscere?

Etiam, hoc casu factum punitur, poena decem aureorum constituta (1) sive nocitum sit, sive non, modò positum, suspensumve quid fuerit, ea parte, quà vulgò iter est, ita ut nocere possit. Hæc actio est popularis, id est, competit cuilibet de populo.

Ad quid verò datur actio de effuso, vel dejecto?

Ejus tria sunt capita. (1) Primum de damno in rebus dato; ut si vestes transeuntis maculatæ, corruptæ sint, effuso oleo, vel qua alia re; quo casu agitur ad duplum damni dati. Secundum de homine libero occiso; quo casu quinquaginta aureorum poena est constituta, quia hominis liberi æstimatio nulla est. Tertium de homine libero læso, vel aliàs nocitum ei esse dicatur; quo casu quantum ob ea rem æquum Judici videbitur, actio datur, Judex enim computare debet mercedem medicis præstitas, ceteraque impendia, quæ in curatione facta sunt; præterea operas, quibus caruit, aut cariturus est, ob id quod inutilis est factus.

Si filius seorsim à patre habitet, & ex ejus cænaculo nocitum sit, teneturne pater?

Nequaquam; (3) cum nulla patris subsit culpa, sed cum ipso filio agendum est, sive quid dejectum, effusumve fuerit, vel quid positum, suspensumve ha-

(1) §. Cui similis. (2) Vers. ob hominem. (3) §. Si filius fam.

habuerit quod nocere possit. (1) Id ipsum observatur, filio familias imperitè judicante: nam & in eum actio datur, qui litem suam fecit non in patrem.

Cur non in patrem actio datur de peculio?

Quia actio de peculio datur ex contractu, non ex delicto, vel quasi delicto filii. (2) Undè illa juris regula, *Ex penalibus causis non solet in patrem de peculio actio dari*; quia in concessa administratione, & mandato, numquam continetur delictum. Proinde etiam publicatis bonis filii, propter delictum, non censetur publicatum ejus peculium. (3)

Quo denique pacto obligantur quasi ex delicto nautæ, cauponæ, stabularii?

Obligantur in factum actione, in duplum ejus, quod viator, vel vector de sarcinis, aut rebus suis in eorum navi, caupona, vel stabulo amiserit, quia aliquatenus culpæ rei sunt, quod opera malorum hominum utantur, eo respectu quasi ex delicto teneri videntur. (4) Dico, in navi; quia furtum extrâ navem, licet à nautis factum, non præstant exercitores: nequè etiam de factò viatorum, vel vectorum, ut potè quos ignotos promiscuè recipiunt. Possunt tamèn in simplum conveniri, ratione damni dati in rem, cujus custodiam receperunt.

Cur hæc actio datur hæredi, non verò in hæredem?

Hæredi quidèm datur, tum quia est rei persecutio-

(1) L. 5. Vers. ideò. ff. de O. & A. (2) Dicit. l. 1. §. 8. l. 18. ff. de R. I. (3) L. 3. C. de bon. proscripti.

(4) §. ult. h. & tit. Nautæ, Caup. l. 1. §. ult. ff. furti advers. nau.

toria & perpetua, tum quia in actionibus quæ ex delictis oriuntur, id placet ut noxa caput sequatur. (1)

Adversus hæredem non competit hæc actio, quia pœnalis ex delicto descendens. *Nec solent* (inquit regula juris) *in hæredem actiones transire, quæ pœnales sunt ex maleficio, veluti furti, damni, injuriæ, vi bonorum raptorum, injuriarum.*

TIT. VI.

DE ACTIONIBUS.

Exposito jure personarum, ac rerum, superest, ut de jure actionum, quod tertium est Juris objectum, agamus.

Quid est Actio?

Actio nihil aliud est, quam jus persequendi in judicio, quod sibi debetur: id est, potestas & facultas agendi, qua apud Judicem quis petit, quod sibi dari aut restitui debet. (2) Nam verbum, *Debendi*, largè & generaliter accipiendum est, ut actionem tam personalem, quam realem comprehendat.

Quotuplex est Actio?

Actionum hoc Tit. variè traduntur divisiones, quæ eò ferè tendunt: ut intelligatur, cui actio datur, adversus quem, ad quid, &c. desumptæ, vel à *causa materiali*: undè actionum aliæ in rem, aliæ in personam: vel à *causa efficiente*, in Civiles & Præ-

(1) *Text. b. in fine. l. 1. in fin. ff. de privat. l. 111. §. 1. ff. de R. I. (2) Text. b. in pr. l. 178. §. ult. ff. de V. S. Coras. 6. misc. 6. 5.*

Prætorias: vel à *causa finali*, in persecutorias rei & pœnæ: vel à *quantitate rei petita*, undè actionum quædam in simplex, quædam in duplex, &c. conceptæ sunt: vel ab *intrinseca ipsarum actionum qualitate*, hinc enim actionum aliæ sunt bonæ fidei, aliæ stricti juris: vel deniquè ab *effectu*, sive *quantitate executionis*, quibus vel solidum persequimur, vel modò solidum, modò minus.

Magna harum actionum utilitas & usus est, per quas sine armorum strepitu, quod nostrum est, consequimur, & ne injuria nobis auferatur, legitimis modis tuemur: adè ut teste Paulo, *qui actionem habet, rem ipsam habere*, (1) id est, tenere videatur.

I. DIVISIO ACTIONUM, IN REM & Personam.

Quæ est ratio hujus Divisionis?

Quidquid actione aliqua persequimur, id vel nostrum est, vel nobis debitum: diciturque hæc omnium actionum, quibus inter aliquos apud Judicem de quacumque re quæritur, summa divisio, quia omnium omnimodò actionum materia est, ut aut in personam dirigantur, aut in rem.

Quæ dicitur Actio in personam, sive personalis?

Quæ cum eo agimus, qui nobis obligatus est ex contractu vel quasi, ex maleficio vel quasi, ad aliquid dandum vel faciendum. (2) Nam ex contractu fuit obligatio: ex qua immediatè nascitur actio: dicta autèm *Personalis*, quia obligati personam perpetuè sequi-

Hh

qui-

(1) *L. 15. ff. de R. I. (2) §. 1. b. 1.*